

Vertimai

VIENAS PIRMŪJŲ LOGIKOS NAGRINĖJIMŲ LOTYNŲ KALBA

Toliau pateikiamas tekstas – Boecijaus (*Anicius Manlius Severinus Boethius*, ~480–524) antrojo komentaro Aristotelio *De interpretatione* (gr. Περὶ Ἑρμηνείας) devintajam skyriui vertimas į lietuvių kalbą. Pagrindinis Aristotelio *De interpretatione* uždavinys – tai kategorinių teiginių tipų ir loginių ryšių tarp jų įvardijimas. Šie ryšiai nuo antrojo mūsų eros amžiaus žinomi loginio kvadrato pavidalu, kur grafiškai vaizduojamas teisingumo reikšmių pasiskirstymas tarp keturių skirtingos loginės formos teiginių. Pastaroji schema, laikoma vienu reprezentatyviausių klasikinės logikos simbolių, nuo devynioliktojo amžiaus iki šių dienų buvo plačiai kritikuota dėl įvairių priežasčių: išskyrus pavienius bandymus kvadratą gairinti, tradicine jo forma, apimančia priešingumo, popriešingumo, pavaldumo ir prieštaravimo ryšius, dabar beveik nebesivadovaujama. Todėl nėra keista, jog viena plačiausiai šiandien nagrinėjamų Aristotelio veikalo (ir viso loginio korpuso) vietų yra ne konstruktyvioji *De interpretatione* dalis, o dar vieną loginiam kvadratui nepaklūstantį atvejį svarstantis devintasis skyrius. Atsitiktiniai teiginiai apie ateitį, nurodantys į galimus, bet nebūtinus ateities įvykius, čia aptariami kaip problemiški prieštaravimo ryšio, arba loginio kvadrato įstrižainės, atžvilgiu: jei būsimų įvykių baigtis (pavyz-

džiui, rytdienos jūrų mūšio) yra objektyviai neapibrėžta ir neaiški, kokių būdu galimas prieštaravimo ryšio numatomas griežtas teisingumo reikšmių pasiskirstymas tarp prieštaringų teiginių? Aristotelio keltas klausimas, kaip dvireikšmės logikos kontekste suderinti apibrėžtos teisingumo reikšmės turėjimą ir atviros ateities intuiciją, šiandien žinomas jūrų mūšio paradokso pavadinimu ir atliepia šiuolaikinę loginio determinizmo problemą.

Boecijus parašė du komentarus *De interpretatione* (tikėtina, jog ne sykiu, o vieną po kito), abu išliko iki šių dienų; plačiausiai naudojamoje Karlo Meiserio redakcijoje pirmojo komentaro apimtis daugiau nei du kartus mažesnė už antrojo (atitinkamai 195 ir 502 puslapiai). Praktika rašyti po porą smarkiai apimtimi besiskiriančių komentarų tam pačiam veikalui Boecijui buvo įprasta. Vadovaujantis jo paties aiškinimu ir vėlesniais vertinimais, jūrų mūšio paradokso sprendimo reikia ieškoti antrajame komentare – pirmasis, būdamas įžanginis, turi tikslą tik supažindinti su Aristotelio logikos pradmenimis. Boecijaus komentarai *De interpretatione* lotyniškoje tradicijoje nebuvo pirmieji – dar ketvirtajame amžiuje šios užduoties ėmėsi Marijus Viktorinas, į lotynų kalbą vertęs bei komentavęs ir Aristotelio *Categoriae*, Porfirijaus, Plotino ir kitų Antikos

autorių veikalus. Nepaisant šio ir vėlesnių alternatyvių komentarų gausos, istorinės aplinkybės lėmė, jog būtent Boecijaus tekstai iki XIII amžiaus tarnavo kaip pagrindinis šaltinis susipažįstantiems su Aristotelio tekstu. Vos keliolika eilučių (*DI* 9 18a34-19b4) Aristotelio veikale užimantis atsitiktinių teiginių apie ateitį klausimas, tebuvęs nuokrypiu nuo pagrindinės *De interpretatione* temos, čia įgauna kur kas didesnę mastą. Antikinę išankstinio teisingumo ir atviros ateities santykio problemą tiesiogiai atliepė krikščioniškų Dievo visažinystės ir laisvos valios doktrinų dermės klausimas: viena vertus, žmonėms, kad galėtų būti teisiami ar atlyginti už savanoriškus veiksmus, suteikta laisva valia, ir, kita vertus, šią valią suteikęs Dievas, būdamas tobulas, yra neklystamai žinantis visus mūsų būsimus poelgius dar iki mums juos pasirenkant. Įtampa tarp šių dviejų koncepcijų komentare išreiškiama klausimu – „jei Dievas žino visus būsimus dalykus, ar visiems jiems būtina būti?“ (*In Periherm.* II 225.10)

Boecijaus komentaras – vienas ankstyvųjų bandymų nagrinėti loginę problematiką lotynų kalba, todėl čia dar negalima ieškoti sistemingos loginės terminijos ar

nugludintų distinkcijų tarp įvairių sąvokų (pagrindiniai lotyniški atitikmenys graikiškiems filosofijos terminams buvo sugalvoti dar Cicerono, tačiau jų neužteko abstraktiems ir formaliems *De interpretatione* klausimams svarstyti). Siekdamas išlaikyti kuo artimesnę lingvistinį santykį su originaliu tekstu, autorius neretai dėl šio tikslo aukoja natūralų lotynų kalbos skambesį ir kai kur mechaniškai atkartoja graikų kalbai būdingas struktūras; kur įmanoma, Aristotelio tekstą linkstama versti net ne pažodžiui, o paraidžiui. To rezultatas – pusiau dirbtinė, nuo kasdien vartojamos itin nutolusi kalba, smarkiai besiskirianti nuo kitų panašių problematiką nagrinėjančių Boecijaus tekstų (pavyzdžiui, *Consolatio philosophiae*).

Boecijaus komentaro dalis, skirta jūrų mūšio paradoksui, užima trečiąjį (iš šešių) komentaro skyrių (Meiserio redakcijoje – 65 puslapius). Beveik prieš du dešimtmečius išleistas Boecijaus komentaro vertimas į anglų kalbą (Kretzmann N., 1998. Boethius: On Aristotle's *On Interpretation* 9) iki šiol buvo vienintelis teksto vertimas į šiuolaikinę kalbą; diskutuotinos teksto vietos ir skirtumai nuo Kretzmanno vertimo nurodyti puslapių išnašose.

Živilė Pabijutaitė